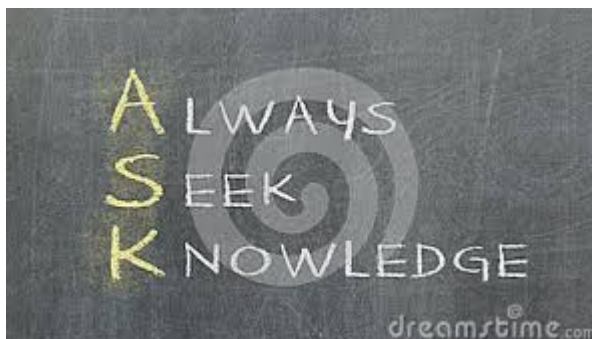

ΑΡΧΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Τι είναι η γνώση και πως την αποκτούμε;

Ενδεικτικές ερωτήσεις

1. Πότε προσδιορίζεται χρονικά το ενδιαφέρον των ανθρώπων για την βεβαιότητα της γνώσης;

Οι φιλόσοφοι, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, δεν έπαψαν να αναρωτιούνται πόσο βέβαιες και ασφαλείς είναι οι περισσότερες από αυτές τις γνώσεις. Ορισμένοι από αυτούς δε δίστασαν να αμφισβητήσουν τη σιγουριά μας ακόμη και για τους πιο απλούς γνωστικούς ισχυρισμούς, όπως ότι μπορούμε κάθε φορά που σκεφτόμαστε να ξέρουμε πως δεν ονειρευόμαστε ή ότι ο ήλιος θα ανατείλει αύριο, όπως και χθες.

2. Ποια θέματα απασχόλησαν τους φιλοσόφους, κατά την αρχαιότητα, αναφορικά με την γνώση;

Αναζήτησαν κατ' αρχάς κάποιον σταθερό και κοινό ορισμό των κυριότερων μορφών γνώσης. Τους απασχόλησαν ερωτήματα που αφορούν την πηγή της γνώσης, τα είδη και τις μεθόδους απόκτησής της. Τέλος, ο προβληματισμός τους για το αντικείμενο της γνώσης τούς

οδήγησε στο πεδίο της **μεταφυσικής** και της **οντολογίας**. Το αν και το πώς γνωρίζουμε έχουν άμεση σχέση με το τι γνωρίζουμε.

3. Είναι δυνατή η γνώση; Αναφερθείτε στους σημαντικότερους τρόπους με τους οποίους μπορεί να προσεγγιστεί;

Οι φιλόσοφοι ξεκινούν συνήθως τις συζητήσεις τους στον χώρο της γνωσιολογίας με το ερώτημα αν η γνώση για τα πράγματα που δεχόμαστε πως υπάρχουν είναι δυνατή. Παρατηρούν πως η ικανότητά μας να συλλάβουμε με τον **νου** μας την πραγματικότητα υπόκειται σε σοβαρούς περιορισμούς. Οι **αισθήσεις** μας συχνά μας εξαπατούν, όπως, για παράδειγμα, όταν ένα σχήμα μάς φαίνεται διαφορετικό από μεγάλη απόσταση ή κάτω από ορισμένες συνθήκες φωτισμού. Σε κάποιες περιπτώσεις κάνουμε λάθος στους **συλλογισμούς** μας και προβληματιζόμαστε για τους κανόνες που διέπουν τη σκέψη μας, ενώ άλλοτε εκφράζουμε διαφορετικές **απόψεις** για πολλά σημαντικά ζητήματα και δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε συμφωνία.

4. Ποιοι φιλόσοφοι ονομάζονται σκεπτικοί ή σκεπτικιστές;

Όσοι φιλόσοφοι ξεκινούν συνήθως τις συζητήσεις τους στον χώρο της γνωσιολογίας με το ερώτημα **αν** η γνώση για τα πράγματα που δεχόμαστε πως υπάρχουν είναι δυνατή. Παρατηρούν πως η ικανότητά μας να συλλάβουμε με τον **νου** μας την πραγματικότητα υπόκειται σε σοβαρούς περιορισμούς. Οι **αισθήσεις** μας συχνά μας εξαπατούν, όπως, για παράδειγμα, όταν ένα σχήμα μάς φαίνεται διαφορετικό από μεγάλη απόσταση ή κάτω από ορισμένες συνθήκες φωτισμού. Σε κάποιες περιπτώσεις κάνουμε λάθος στους **συλλογισμούς** μας και προβληματιζόμαστε για τους κανόνες που διέπουν τη σκέψη μας, ενώ άλλοτε εκφράζουμε διαφορετικές **απόψεις** για πολλά σημαντικά ζητήματα και δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε συμφωνία.

5. Πότε ξεκίνησαν οι σκεπτικιστικές αμφιβολίες;

Από την αρχαιότητα, την εποχή των προσωκρατικών, των σοφιστών και του ίδιου του Σωκράτη.

6. Πότε, με ποιους και με ποιο νοητικό περιεχόμενο εκδηλώθηκε ο σκεπτικισμός ως φιλοσοφική στάση;

Εκφράστηκε κυρίως από τους “*πυρρώνειους*” σκεπτικούς -δηλαδή από τους οπαδούς του Πύρρωνα από την Ηλεία (*3ος αιώνας π.Χ.*)- και είχε *πρακτικό χαρακτήρα*. Απέβλεπε στην επίτευξη της αταραξίας, της ψυχικής γαλήνης που θα μπορούσε να νιώσει κανείς, εφόσον δεχτεί ότι η γνώση την οποία αναζητούν οι επιστημονικές και φιλοσοφικές θεωρίες είναι ανέφικτη.

7. Τι επιχειρεί να καταδείξει ο σκεπτικισμός;

Ο σκεπτικός επιχειρεί να δείξει ότι για κάθε θέμα υπάρχουν δύο αντίθετες αλλά *ισοδύναμες (ισοσθενείς)* απόψεις και ότι, σε τελευταία ανάλυση, δεν μπορούμε να αποφασίσουμε ποια να προτιμήσουμε.

8. Ποια στάση προτείνει ο σκεπτικισμός ότι πρέπει να τηρεί ο άνθρωπος απέναντι στη γνώση;

Λόγω των διαφορετικών ισοδύναμων απόψεων οφείλουμε να “επέχουμε” απέναντι σε κάθε θεωρητική πεποίθηση που υποτίθεται ότι μας μιλάει για τη φύση της πραγματικότητας πέρα από τα φαινόμενα που παρουσιάζονται στις αισθήσεις μας: οφείλουμε δηλαδή να μην παίρνουμε θέση, να τηρούμε στάση ουδετερότητας απέναντι σε τέτοιες πεποιθήσεις.

9. Πως ονομάζονται τα επιχειρήματα των σκεπτικών;

Ονομάζονται «τρόποι».

10. Ποιοι διαφύλαξαν κατά την πάροδο των αιώνων τους «τρόπους» των σκεπτικιστών;

Διατυπώθηκαν από τον Αινησίδημο (1ος αιώνας μ.Χ.) και τον Αγρίππα και μας παραδόθηκαν από τον Σέξτο Εμπειρικό (1ος-2ος αιώνας μ.Χ.), συνοψίζουν μια σειρά από τέτοιες ισοδύναμες απόψεις, ανάμεσα στις οποίες φαίνεται να μην μπορούμε να επιλέξουμε.

11. Τι συνοψίζουν οι «τρόποι» των σκεπτικιστών;

Συνοψίζουν μια σειρά από ισοδύναμες απόψεις, ανάμεσα στις οποίες φαίνεται να μην μπορούμε να επιλέξουμε. Σ' αυτές περιλαμβάνονται, για παράδειγμα, περιπτώσεις κατά τις οποίες το ίδιο πρόσωπο έχει διαφορετικές εντυπώσεις για το ίδιο πράγμα ανάλογα με τη συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται (χαρούμενο ή λυπημένο). η απόσταση από την οποία παρατηρούμε ένα φαινόμενο επηρεάζει τη ζωηρότητα και την ευκρίνεια σύλληψης των αντικειμένων που μας παρουσιάζονται (π.χ. δεν μπορούμε να υπολογίσουμε σωστά το μέγεθος των ουράνιων σωμάτων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση). οι άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνίες έχουν συχνά αντίθετες πεποιθήσεις και ασύμβατα μεταξύ τους ήθη και έθιμα.

12. Ποιοι φιλόσοφοι ονομάστηκαν ακαδημαϊκοί κατά την αρχαιότητα;

Ορισμένοι από τους αρχαίους σκεπτικούς, όπως ο Καρνεάδης, τους οποίους αποκαλούμε ακαδημαϊκούς, γιατί δίδαξαν στην Ακαδημία που είχε ιδρύσει ο Πλάτων, υποστήριξαν τη μετριοπαθέστερη άποψη ότι μπορούμε να δεχτούμε μόνο πως οι πεποιθήσεις μας έχουν κάποιον βαθμό πιθανότητας να είναι αληθείς και δε μας παρέχουν καμιά βεβαιότητα.

13. Ποια είναι η θέση των ορθολογιστών φιλοσόφων αναφορικά με τη γνώση;

Σύμφωνα με τους ορθολογιστές φιλοσόφους, η γνώση μας για τον κόσμο προέρχεται κυρίως από τον ίδιο τον **ορθό λόγο** και τα βασικά της στοιχεία μπορούν να αναζητηθούν στον νου μας. Η γνώση αυτή μπορεί να αποκληθεί **a priori** ή **προ-εμπειρική**, αφού φαίνεται να είναι δυνατή πριν ή ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εμπειρία.

14. Ποιος ήταν ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του ορθολογισμού στην αρχαιότητα;

Στην αρχαιότητα σημαντικός εκπρόσωπος της ορθολογιστικής προσέγγισης μπορεί να θεωρηθεί ο Πλάτων. Για τον Πλάτωνα η ανθρώπινη γνώση βασίζεται κατ' αρχάς στην ανάμνηση των ιδεών που έχει αντικρίσει η αθάνατη ψυχή προτού ενσαρκωθεί στο σώμα. Με την κατάλληλη νοητική άσκηση και μέσα από τη μελέτη των μαθηματικών, η ψυχή μπορεί να γνωρίσει τη βαθύτερη πνευματική πραγματικότητα των ιδεών, οι οποίες υπάρχουν αιώνια, ενώ ο υλικός κόσμος αποτελεί ατελή αντανάκλασή τους. (πρβλ. Θεωρία των Ιδεών)

15. Ποιος είναι ο σημαντικότερος ορθολογιστής των νεότερων χρόνων;

Πρώτος μεγάλος ορθολογιστής των νεότερων χρόνων είναι αναμφισβήτητα ο Ντεκάρτ.

16. Ποια είναι η μεθοδολογική προσέγγιση του Ντεκάρτ αναφορικά με την προσέγγιση της γνώσης;

Για να μπορέσουμε να εντοπίσουμε τέτοιου είδους πεποιθήσεις, ο Ντεκάρτ προτείνει να εφαρμόσουμε τη μέθοδο της **συστηματικής αμφιβολίας**: μας καλεί δηλαδή να διανύσουμε το πλήρες φάσμα των πεποιθήσεών μας και να επιλέξουμε, στο τέλος της διαδικασίας, αυτές για τις οποίες στάθηκε αδύνατον να αμφιβάλλουμε.

17. Ποια κριτήρια επικαλείται ο Ντεκάρτ για την εφαρμογή της μεθόδου του;

Ο Ντεκάρτ επικαλείται τα κριτήρια της **σαφήνειας** και της **ευκρίνειας**, χαρακτηριστικά που συνοδεύουν πάντα τις αληθείς ιδέες μας και τις καθιστούν εναργείς.

18. Ποια είναι η προέλευση των βασικών γνωσιακών ιδεών κατά τον Ντεκάρτ;

Οι βασικές μας ιδέες, οι οποίες αποτελούν παραστάσεις των ουσιωδών χαρακτηριστικών των υλικών και των πνευματικών όντων, έχουν εμφυτευθεί στον νου μας από τον Θεό. Τις εμφυτες αυτές ιδέες τις

συλλαμβάνουμε ενορατικά και άμεσα, χωρίς να χρειάζεται να ακολουθήσουμε κάποια συλλογιστική διαδικασία. Ακόμη και το “σκέφτομαι, [άρα] υπάρχω” δε χρειάζεται το συμπερασματικό “άρα”, εφόσον προβάλλει στον νου μας με άμεση βεβαιότητα και δεν αποτελεί συμπέρασμα μιας συλλογιστικής διαδικασίας.

19. Ποια είναι η αδυναμία της συλλογιστικής πορείας του Ντεκάρτ;

Ήταν η αδυναμία του να αποδείξει με τη δύναμη του ορθού λόγου και μόνο την ύπαρξη πνευματικών και υλικών όντων πέρα από την ύπαρξη του δικού του νου τη στιγμή που σκέφτεται.

20. Ποιο πρόβλημα στην ορθολογική προσέγγιση είχε εντοπίσει και ο ίδιος ο Ντεκάρτ;

Το πρόβλημα της σύνδεσης των πεποιθήσεών μας με την πραγματικότητα στο πρόβλημα της σχέσης των θεμελιωδών πεποιθήσεων, που στηρίζονται με ασφάλεια στον ορθό λόγο, με τις υπόλοιπες πεποιθήσεις, που φαίνεται να στηρίζονται στην εμπειρική πραγματικότητα.

21. Ποιοι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι προσπάθησαν να βελτιώσουν τη γνωσιακή θεώρηση του Ντεκάρτ;

Ο Ολλανδός Μπαρούχ Σπινόζα (17ος αιώνας) και ο Γερμανός Γκότφριντ Λαιμπνιτς (17ος-18ος αιώνας). Οι φιλόσοφοι αυτοί, μέσα από αξιωματικές παραδοχές και αποδείξεις εμπνεόμενες από τα μαθηματικά και τη γεωμετρία, ανέπτυξαν περίπλοκα μεταφυσικά συστήματα. Σύμφωνα μ' αυτούς, ο νους μας μπορεί να κατανοήσει τα βασικά στοιχεία της δομής της πραγματικότητας στηριζόμενος στη χρησιμοποίηση έμφυτων ιδεών και λογικών αρχών

22. Τι πρέσβευε ο Χέγκελ;

Πίστευε ότι ο ορθός λόγος τού επέτρεπε να κατανοήσει πλήρως το ιστορικό γίνεσθαι και να προβλέψει την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας.

23.Για τους εμπειριστές ποια είναι η αφετηρία της γνώσης;

Κατά τους εμπειριστές η γνώση μας για τον κόσμο προέρχεται κυρίως ή και αποκλειστικά από τις αισθήσεις. Η αφετηρία της συνίσταται στην καταχώριση, την αποτύπωση στον νου, μέσα από την αισθητηριακή αντίληψη, των “στοιχειωδών δεδομένων” του κόσμου που μας περιβάλλει.

24.Πως ακριβώς δημιουργείται η γνώση για τους εμπειριστές;

Η καταχώριση «*στοιχειωδών δεδομένων*» όταν πραγματοποιείται, είναι στιγμή δημιουργίας *στοιχειωδών πεποιθήσεων ή ιδεών*, απλών δηλαδή παραστάσεων αυτών των δεδομένων. Ανεξάρτητα από την αντίληψη για το τι αποτελεί στοιχειώδες δεδομένο, η αντίστοιχη στοιχειώδης πεποίθηση που το καταχωρίζει ή το αποτυπώνει στον νου είναι η ζητούμενη **θεμελιώδης και πρωταρχική γνώση**. Η στοιχειώδης πεποίθηση θεωρείται ότι εμποτίζεται με γνώση από τη δυνατότητα αυτής της άμεσης επαφής με την πραγματικότητα κατά τη στιγμή της καταγραφής αισθητηριακών εντυπώσεων.

25.Πως πιστεύει ο Αριστοτέλης ότι επιτυγχάνεται η προσέγγιση της γνώσης;

Αν και ο Αριστοτέλης τονίζει τη σημασία της λειτουργίας του νου για την επίτευξη επιστημονικής γνώσης της πραγματικότητας, πιστεύει πως η γνώση αυτή προϋποθέτει *επαγωγική πορεία*, δηλαδή μετάβαση από το μερικό και συγκεκριμένο στο γενικό και αφηρημένο. Ωστόσο, η σύλληψη του μερικού και συγκεκριμένου δεν είναι δυνατή χωρίς τη λειτουργία των αισθήσεων που μας συνδέουν άμεσα με τον φυσικό κόσμο.

26.Τι πρεσβεύει ο Φράνσις Μπέικον (16ος-17ος αιώνας) για την απόκτηση της γνώσης;

Όπως και οι ορθολογιστές από την εποχή του Ντεκάρτ, επισημαίνει την ύπαρξη ιδεών στον νου μας που μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε την πραγματικότητα, ισχυρίζεται εντούτοις πως οι ιδέες αυτές δεν είναι

έμφυτες, αλλά διαμορφώνονται στη βάση των εντυπώσεων που μας παρέχουν οι αισθήσεις.

27. Τι καινούργιο φέρει ο Τζον Λοκ (17ος αιώνας) στον εμπειρισμό;

Παράλληλα με την αισθητηριακή αποτύπωση στον νου μας των αντικειμένων του εξωτερικού -ως προς τον νου- κόσμου, εμπλουτίζει τη συλλογή **θεμελιωδών γνώσεων** με τη λειτουργία μιας **εσωτερικής αίσθησης**, ενός **αναστοχασμού**. Αυτή η εσωτερική αίσθηση αποτυπώνει ως “αντικείμενα” και τις καταστάσεις της εσωτερικής λειτουργίας του νου, το τι συμβαίνει όταν, για παράδειγμα, σκεφτόμαστε, πιστεύουμε, επιθυμούμε, αμφιβάλλουμε κτλ.

28. Ο Τζον Λοκ πιστεύει ότι υπάρχουν a priori στοιχεία για την ανθρώπινη γνώση;

Πέρα από την εσωτερική αίσθηση του ανθρώπου δεν υπάρχουν στοιχεία της γνώσης του κόσμου που να μπορούν να θεωρηθούν a priori, να είναι δηλαδή ανεξάρτητα από την εμπειρία. Ο νους δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένας **“άγραφος χάρτης”** (tabula rasa), στον οποίο αποτυπώνεται το υλικό της εξωτερικής και της εσωτερικής αίσθησης.

29. Ποια κριτική άσκησε ο Μπέρκλεϋ στον Τζον Λοκ;

Ο Μπέρκλεϋ υποστήριξε ότι ο Λοκ έκανε το λάθος να δεχτεί ιδέες των οποίων την προέλευση δεν μπορούσε να εξηγήσει ικανοποιητικά, όπως εκείνες των εξωτερικών ως προς τον νου αντικειμένων, θεωρώντας ότι πρέπει να υπάρχει κάποιο υλικό υπόστρωμα με ιδιότητες που δεν μπορούμε να αντιληφθούμε άμεσα πίσω από τις εντυπώσεις των αισθήσεων.

30. Τι πρέσβευε ο Τζορτζ Μπέρκλεϋ;

Ο Μπέρκλεϋ προχώρησε αποφασιστικά στην ταύτιση των ιδεών του ανθρώπινου νου με την πραγματικότητα. Η παράδοξη θέση του συνοψίζεται στο απόφθεγμα: **“το να υπάρχει κάτι συνίσταται στο να**

αντιλαμβάνεται ή να γίνεται αντιληπτό” (“esse est percipere aut percipi”).

Η επιχειρηματολογία του Μπέρκλεϋ στηρίχτηκε εξ ολοκλήρου στην κατάδειξη ότι η πραγματικότητα είναι μία -συγκεκριμένη όπως και οι ιδέες μας- με χρώματα, γεύσεις, ήχους, οσμές. Οι αφηρημένες έννοιες είναι απλώς κατασκευές της γλώσσας, όπως η έννοια “ύλη”, της οποίας το νόημα εξαντλείται στις εκάστοτε αναφορές μας σε κάτι που βλέπουμε, ακούμε, αγγίζουμε κτλ.

31. Ποια είναι η θέση του Θεού στη φιλοσοφική προσέγγιση του Μπέρκλεϋ;

Κατά τον Μπέρκλεϋ, τα πράγματα του κόσμου που μας περιβάλλει –και που σε τελευταία ανάλυση είναι άυλα- εξακολουθούν να υπάρχουν μέσα στον νου του υπέρτατου πνεύματος, δηλαδή του Θεού, ακόμη και όταν δε γίνονται αντιληπτά από τους ανθρώπους. Οι κανονικές σχέσεις που τα συνδέουν, δηλαδή οι φυσικοί νόμοι που έχει εγκαθιδρύσει ο Θεός, μας επιτρέπουν να τα διακρίνουμε από τα ανύπαρκτα πλάσματα της φαντασίας μας.

32. Ποιος είναι ο αυστηρότερος όλων των εμπειριστών;

Ο Ντρεϊβιντ Χιουμ (18^{ος} αι.)

33. Τι πρόσβευε ο Χιουμ;

Θεώρησε ότι η αποτύπωση στον νου αισθητηριακών εντυπώσεων είναι αυτάρκης, όσον αφορά τη συλλογή στοιχειωδών και θεμελιωδών γνώσεων, και επομένως δε χρειάζεται υποστήριξη από μια πρόσθετη λειτουργία όπως αυτή της εσωτερικής αίσθησης ή του αναστοχασμού, την οποία επιστράτευσε ο Λοκ για

τις “εσωτερικές γνώσεις” των λειτουργιών του νου. Ο Χιουμ έμεινε πιστός, από την αρχή ως το τέλος, στην περιορισμένη γνωστική δυνατότητα που του παρείχε η συλλογή των δεδομένων του εξωτερικού κόσμου χάρη στη λειτουργία των πέντε αισθήσεων.

34. Γιατί κατά τον Χιουμ τα άυλα αντικείμενα δεν μπορούν να έχουν αντικειμενική υπόσταση;

Τα υλικά αντικείμενα, η ενιαία ανθρώπινη ψυχή, η κανονικότητα που διέπει τη φύση δεν μπορεί, κατά τον Χιουμ, να αποδειχτεί πως έχουν αντικειμενική υπόσταση, επειδή συνθέτουμε τις παραστάσεις τους στη βάση στοιχειωδών, ατομικών εντυπώσεων.

35. Ποιες είναι οι θέσεις του Χιουμ για τις επαγωγικές γενικεύσεις;

Οι επαγωγικές γενικεύσεις, οι οποίες υποτίθεται πως μας επιτρέπουν να προβλέψουμε ότι το μέλλον θα μοιάζει με το παρελθόν και ότι οι φυσικοί νόμοι θα

εξακολουθήσουν να ισχύουν, δεν έχουν πραγματική λογική ισχύ. Γίνονται αποδεκτές μόνο χάρη στη συνήθεια και στις ενστικτώδεις προσδοκίες μας, χωρίς τις οποίες δε θα μπορούσαμε να ζήσουμε.

36. Τι επεδίωξε να καταφέρει ο Ιμάνουελ Καντ αναφορικά με τον εμπειρισμό και τον ορθολογισμό;

Η *κριτική διδασκαλία* του Καντ (18^{ος} αιώνας) επιδίωξε να γεφυρώσει τον ορθολογισμό με τον εμπειρισμό. Ο Καντ διερεύνησε με επιτυχία κάτι που ίσως θα έπρεπε να είναι προφανές, αλλά ασφαλώς ήταν δύσκολο να περιγραφεί επαρκώς, δηλαδή τη *συνεργασία* των αισθήσεων με τον ορθό λόγο. Ο Καντ τόλμησε να επαναπροσδιορίσει πολλές από τις εν χρήσει έννοιες, ώστε να ερμηνεύσει επαρκώς την προφανή αυτή συνεργασία.

37. Ποια είναι η αφετηρία του εννοιολογικού επαναπροσδιορισμού του Καντ;

Ο εννοιολογικός επαναπροσδιορισμός του Καντ ξεκινά με τη συγκρότηση της εμπειρίας. Η εμπειρία προσφέρει το “υλικό” το οποίο θα επεξεργαστεί και θα αξιοποιήσει ο λόγος. Το υλικό αυτό δεν προσφέρεται όμως ακατέργαστο, ως χαώδες σύνολο αισθητηριακών εντυπώσεων, αλλά ως *εποπτείες*, ως άμεσες, ενιαίες παραστάσεις.

38. Ποιες είναι οι εγγενείς μορφές της εποπτείας;

Ο **χώρος** και ο **χρόνος** είναι εγγενείς μορφές της εποπτείας· αποτελούν ανεξάρτητους από την εμπειρία τρόπους λειτουργίας της αντιληπτικής μας ικανότητας, καθώς και απαραίτητες προϋποθέσεις της. Δεν μπορούμε επομένως να αντιληφθούμε τον χώρο και τον χρόνο εμπειρικά, εφόσον αποτελούν προϋποθέσεις της εμπειρικής αντίληψης - ο χώρος και ο χρόνος είναι **αρχές**, δεν προκύπτουν από αφαίρεση ή σύνθεση, αφού έχουμε πρώτα συγκρίνει επιμέρους “διαστήματα” και “διάρκειες”.

39. Ποιες είναι οι δύο προϋποθέσεις της αντίληψης κατά τον Καντ;

Ο χώρος και ο χρόνος, οι οποίες αποτελούν και τα «φίλτρα» για την καθαρή νόηση.

40. Πως μπορούμε, κατά τον Καντ, να γνωρίσουμε τα πράγματα;

Γνωρίζουμε τα πράγματα μόνο ως οργανωμένα από τον νου μας **φαινόμενα** και όχι όπως μπορεί να είναι πραγματικά **καθεαυτά**. Αντίθετα με ό,τι πίστευαν οι παλαιότεροι ορθολογιστές φιλόσοφοι, ο ορθός λόγος δε μας παρέχει a priori θεωρητική γνώση για τα πράγματα καθεαυτά, για τη βαθύτερη υφή του κόσμου, για την ύπαρξη του Θεού ή την αθανασία της ψυχής.

Φαινόμενο = Το πράγμα όπως το αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας έχοντας όλα τα χαρακτηριστικά του

Πράγμα καθεαυτό = τα πράγματα που βρίσκονται έξω από την εμβέλεια των αισθήσεων μας, τα υλικά αντικείμενα που υπάρχουν εντελώς απογυμνωμένα από τους προσδιορισμούς των αισθήσεων μας. Παραμένουν μονίμως άγνωστα σε μας, δεν μπορούμε να τα γνωρίσουμε αλλά μπορούμε να τα σκεφτούμε

41. Ποιοι είναι οι περιορισμοί της φιλοσοφικής αναζήτησης κατά τον Καντ;

Για τον Καντ η φιλοσοφική αναζήτηση δεν μπορεί να είναι υπερβατική, δηλαδή να προχωρεί με τη βοήθεια του λόγου πέρα από τα όρια της

δυνατής ανθρώπινης εμπειρίας, αλλά μόνο υπερβατολογική, δηλαδή να διερευνά τις αναγκαίες συνθήκες αυτής της εμπειρίας.

42. Τι είναι οι «κατηγορίες» κατά τον Καντ;

Είναι νοητικές λειτουργίες με τις οποίες μπορούμε να επεξεργαστούμε τα προϊόντα της αντίληψης μας. Τις βασικές αυτές λειτουργίες εκφράζουν “καθαρές”, αφηρημένες έννοιες, που ο Καντ αποκαλεί **κατηγορίες της νόησης**. Πρόκειται

για τις καθαρές έννοιες της ποσότητας, της ποιότητας, της σχέσης και του τρόπου (όπως η ουσία, η αιτία, η ενότητα κτλ.), που λειτουργούν ως “θυρίδες” στις οποίες εντάσσονται οι εποπτείες ανάλογα με την απόδοση χαρακτηριστικών στα πράγματα που παρατηρούμε μέσα στον χώρο και τον χρόνο.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

Του ποσού	1. Ενότητα, 2. Πολλαπλότητα, 3. Ολότητα
Του ποιού	4. Πραγματικότητα, 5. Άρνηση, 6. Περιορισμός
Του τρόπου	7. Δυνατότητα, 8. Ύπαρξη, 9. Αναγκαιότητα
Της αναφοράς	10. Ουσία, 11. Αιτιότητα 12. Αλληλεπίδραση